

Boekbespreking: Wörterbuch der deutschen und niederländischen Rechtssprache

Citation for published version (APA):

Tragter-Schubert, M., & de Groot, G. R. (1978). Boekbespreking: Wörterbuch der deutschen und niederländischen Rechtssprache. *Rechtsgeleerd Magazijn Themis*, 479-484.

Document status and date:

Published: 01/01/1978

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

Hans Langendorf/Juridisch woordenboek. Wörterbuch der deutschen und niederländischen Rechtssprache, Lexikon für Justiz, Verwaltung, Wirtschaft und Handel, Teil I, Niederländisch-Deutsch. München 1976 (365 pp.)

1. In 1976 verscheen als gezamenlijke uitgave van de uitgeverijen Kluwer en Beck een Nederlands-Duits Juridisch Woordenboek. Naar dit werk was vanwege de regelmatig in vakbladen verschenen vooraankondigingen door velen die op de één of andere wijze met het Duits-Nederlandse juridische grensverkeer hebben te maken, met spanning uitgekeken.

Een Nederlands-Duits Woordenboek bestond tot nog toe namelijk eigenlijk in het geheel niet, als we tenminste even afzien van een veel te summiere en bovendien uitsluitend antiquarisch te verkrijgen Nederlands-Duitse woordenlijst uit het jaar 1941.¹

Het verschijnen van het woordenboek van Langendorf vormt een goede aanleiding om even bij het juridische vertaalwerk stil te staan en op de moeilijkheden bij en de methode van het juridisch vertalen in te gaan.

2. 'No es traducir, sin remedio, un afán utópico?' 'Vertalen is onmogelijk', schrijft José Ortega y Gasset in zijn boekje 'Miseria y Esplendor de la Traducción': Een woord, waarachter een hele gedachtenwereld schuilgaat, moet bij vertaalwerk worden vervangen door één of meer termen uit een andere taal, die overeenkomstige gedachten oproepen. Dit is iets, wat volgens Ortega y Gasset nooit geheel kan lukken. Hij illustreert dit met een beroemd geworden voorbeeld. Is het inderdaad zo, vraagt hij zich af, dat men – zoals Spaans-Duitse woordenboeken suggereren – het Spaanse woord 'bosque' in het Duits kan weergeven met het begrip 'Wald'? 'Bosque' is voor een Spanjaard

1. Lijst van juridische en administratieve termen (2 deeltjes: Nederlandsch-Duitsch; Duitsch-Nederlandsch), Alphen a.d. Rijn 1941.

al een klein groepje bomen in een woestijn, terwijl een Duitser het begrip 'Wald' ogenblikkelijk met minstens enkele hectares dicht op elkaar geplante bomen associeert!

Begin 1977 werd de moeilijkheid van het vertalen een onverwacht actueel thema in de Nederlandse dagbladpers, daar noch in 1975, noch in 1976 de Martinus Nijhoff-prijs voor literaire vertalingen was uitgereikt. De jury, die over de uitreiking van de prijs moest beslissen, vond dat geen enkele vertaling in aanmerking kwam om met de betreffende prijs te worden gehonoreerd. In vertalerskringen deed dit veel stof opwaaien.

De woorden van Ortega y Gasset en de moeilijkheden rondom de Nijhoff-prijs maken iedereen, die wel eens moet vertalen, pessimistisch. En we moeten goed beseffen, dat literators bepaald niet de enigen zijn, die wel eens met vertaalwerk worden geconfronteerd. Ook juristen moeten niet zelden gaan vertalen. Nu wordt weliswaar dikwijls gezegd, dat literaire stukken aanmerkelijk moeilijker kunnen worden vertaald dan wetenschappelijke publicaties.² Maar jammer genoeg gaat deze stelling niet voor alle wetenschappelijke publikaties op. De these klopt uitsluitend, voorzover in het betreffende vakgebied een internationale vaktaal bestaat. In de juridische wereld klopt de bewering daarom niet en is zelfs eerder het tegendeel waar. Er bestaat immers in de regel geen internationale juridische vaktaal.³ Een uitzondering bestaat slechts voor internationaal sterk uniform geregelde rechtsgebieden, zoals bijv. wissel- en chequerecht of zeerecht. En zelfs op die gebieden kunnen zich nog aanmerkelijke (ver)taalproblemen voordoen.⁴

Juristen schrijven een vaktaal: de termen die ze gebruiken zijn weliswaar meestal aan de normale omgangstaal ontleend, maar hebben een eigen kleur gekregen. Ze moeten worden gezien in het licht van de bepalingen der wetten en mogen pas, secundair bijgelicht door de betekenissen, die een leek aan die woorden hecht, worden bekeken. Hierdoor komt het ook, dat een literair vertaler niet per definitie (of moeten we wellicht zelfs 'vrijwel nooit' schrijven?) ook goede juridische vertalingen kan leveren. Bij het vertalen van juridische stukken zal steeds de juridische ambiance van de taal in het oog moeten worden gehouden. Tegelijk moet worden beseft, dat de taal waarin men vertaalt, ook niet de 'gewone' vreemde taal mag zijn. Men moet vertalen in de vakterminologie van de juristen binnen dat vreemde taalgebied. Men moet dus weer met de juridische dimensie van de woorden rekening houden. Voor het hier geschetste probleem zijn gemakkelijk voorbeelden op juridisch gebied te vinden. Eén van de duidelijkste is waarschijnlijk de vertaling van het Nederlandse 'moord' in het Duitse 'Mord' of omgekeerd. De Nederlandse jurist heeft bij het begrip 'moord' heel andere associaties dan de Duitse. Doodslag wordt tot moord door de 'voorbodachte raad' (art.289 WvSr), het motief van de dader doet, afgezien van eventuele schulduitsluitingsgronden, niet ter zake. Een Duitse jurist verbindt met het woord 'Mord' automatisch 'die niedrigen Beweggründe' en de wreedheid van het delict (§ 211 StGB). Velen zullen zich niet realiseren, dat bij vele 'Mördern' in Duitsland hier doodslag telaste gelegd resp. bewezenverklaard zou worden, terwijl in het omgekeerde geval delinquenten, die volgens de Nederlandse wet 'moordenaars' zijn, in Duitsland alleen maar voor doodslag vervolgd zou worden (bijv. doodslag uit wraak, jaloezie etc.) ondanks het feit, dat de daad van tevoren gepland en voorbereid was.

Het bovenstaande is de reden waarom normale tweetalige woordenboeken voor juridische vertalingen minder bruikbaar zijn. Bij de vertaalmogelijkheden, die voor een woord worden gegeven, worden juridische dimensies meestal buiten beschouwing gelaten. Stel, men wil de zin 'hij is te goeder trouw' (in de betekenis van art.204 BW) in het Duits vertalen en hanteert daarbij een 'nor-

2. Zie voor een mooi verhaal over problemen bij het vertalen van één zin uit een Russisch essay in het Nederlands: *Karel van het Reve*, Marius wil niet in Joegoslavië wonen, Amsterdam 1970, 82-89.

3. Vgl. H.C. Gutteridge, *Le droit comparé*, Paris 1953, 151 e.v. ('Le problème de la terminologie juridique').

4. Voor een uitgebreide illustratie: G.P. van den Berg, De overeenkomst tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de USSR inzake de handelsscheepvaart van 1969, Bijlage bij *Schip en Schade* 1973, no.1.

maal' tweetalig woordenboek. In een zeker niet nader te noemen Nederlands-Duits woordenboek vindt men het volgende:

"goede trouw die Redlichkeit, die Ehrlichkeit; *te goeder trouw* auf Treu und Glauben, in gutem Glauben; *de eisen van de goede trouw* die Anforderungen von Treu und Glauben; *te goeder trouw zijn* arglos, ahnungslos sein'.

Welke vertaling moet men nu kiezen? Men zal moeten gokken. Het volgende komt namelijk niet uit de verf en kan in het kader van een normaal tweetalig woordenboek ook niet uit de doeken worden gedaan. De Nederlandse term 'goede trouw' wordt in objectieve zin en in subjectieve zin gehanteerd (vgl. art.1374 met art.2014 BW). In Duits juridisch taalgebruik heeft men voor onze 'objectieve goede trouw' een andere term dan voor onze 'subjectieve goede trouw'. Vergelijk § 242 BGB ('Der Schuldner ist verpflichtet, die Leistung so zu bewirken, wie Treu und Glauben mit Rücksicht auf die Verkehrssitte es erfordern') met § 932 Abs. II BGB ('Der Erwerber ist nicht in gutem Glauben, wenn ihm bekannt oder infolge grober Fahrlässigkeit unbekannt ist, dass die Sache nicht dem Veräußerer gehört.'). Goede trouw in objectieve zin is 'Treu und Glauben', terwijl men voor goede trouw in subjectieve zin 'in guten Glauben' moet gebruiken. De zin, waarvan wij boven zijn uitgegaan, moet dus worden vertaald als 'er ist in gutem Glauben'.

Juridisch vertaalwerk is niet uit alle talen even moeilijk. Daarbij komt het niet zozeer aan op de graad van etymologische verwantschap tussen de talen, als wel op de mate van verwantschap van de juridische systemen.⁵ Zo is het maken van een civielrechtelijke vertaling uit het Frans in het Nederlands gemakkelijker dan vanuit het Engels of het Duits. Met betrekking tot het Duits komt daar nog een ander probleem bij: de privaatrechtelijke systemen van Duitsland en Nederland verschillen behoorlijk. Maar de 'normale' omgangstalen vertonen grote overeenkomsten. Dikwijls kunnen 'gewone' termen uit de ene taal met niet al te grote moeite worden weergegeven door bepaalde 'gewone' termen uit de andere taal. Maar als deze termen juridische dimensies hebben, hoeven de betreffende termen op juridisch niveau niet bepaald altijd ook goede vertalingen van elkaar te zijn. Men moet dus zeer goed op zijn hoede zijn.

III. Uit het voorgaande blijkt al wel zo ongeveer, welke eisen men aan een juridisch woordenboek mag stellen: het werk dient de woorden waarvoor vertalingen worden gegeven, in hun juridische ambiance te waarderen en dient telkens terdege rekening te houden met de juridische dimensie van de termen, die als vertaling worden voorgesteld.⁶ Bij voorkeur moeten deze relaties door voorbeelden worden geïllustreerd. In het onderhavige Nederlands-Duitse woordenboek heeft men dit laatste nagelaten. Dit is spijtig. De bruikbaarheid van het woordenboek zou zijn vergroot, indien men vertaalsuggesties zou hebben toegelicht door bijv. een wetsartikel te citeren waarin de betreffende term wordt gebruikt. Wellicht zou zelfs al een verwijzing naar zo'n artikel voldoende zijn geweest. Een keuze tussen twee vertaalmogelijkheden zou dan veel eenvoudiger worden. Nemen we als voorbeeld weer de term 'te goeder trouw'. Langendorf geeft als vertalingen 'auf Treu und Glauben; in gutem Glauben'. Hij geeft niet aan, wanneer welke term moet worden gebruikt. Een verwijzing naar de artikelen 1374 lid 3 en 2014 BW en de par.242 en 932 BGB zou licht in de zaak hebben gebracht.

Het ontbreken van verwijzingen naar artikelen of het op andere wijze aangeven van de juridische context is niet de enige aanmerking, die men op het woordenboek kan maken. Onvoldoende wordt ook gedifferentieerd tussen Nederlandse en Belgische terminologie enerzijds en tussen West-Duitse,

5. L.J. Constantinesco, *Rechtsvergleichung*, Band II, Die rechtsvergleichende Methode, Köln etc., 1972, 79-81 en 164-172.

6. Vgl. I. Kisch, *Droit comparé et terminologie juridique*, in: *Rolondi*, *Inchieste di diritto comparato*, Padova/New York, 1973, 407-423. Ook in: *Vertalen Vertolkt* (Red. G. Fritschy e.a., Amsterdam 1976, 124-139).

Oost-Duitse, Zwitserse en Oostenrijkse terminologie anderzijds. Zo treft men in het woordenboek meerdere typische Belgische termen aan (bijv. procureur des Konings, hof van assisen). Het is echter onduidelijk volgens welke criteria men Belgische juridische termen heeft verwerkt. Zo is bijv. nagelaten voor de term 'arrondissementsrechtbank' verschillende vertalingen te geven al naar gelang men de Nederlandse of de Belgische term bedoelt (de Nederlandse term mag men met Landgericht vertalen – de competenties van beide gerechten komen in grote lijnen met elkaar overeen –, de Belgische term zal men onvertaald moeten laten of moeten weergeven door Arrondissementsgericht – een vertaling met Landgericht is verwarringwekkend foutief, daar de competenties te zeer uiteenlopen).

Anderzijds vindt men voor Nederlandse termen niet altijd uitsluitend de West-Duitse terminologie. Zo geeft Langendorf voor recht van *opstal*: Erbbaurecht, Überbaurecht, Baurecht. De vertaling 'Baurecht' is voor West-Duitsland fout; daar is Baurecht het geheel van regels betrekking hebbende op het bouwen van woningen. In Zwitserland is Baurecht echter wel de term voor een opstalrecht (artt.779,675 ZGB). Het woordenboek verzuimt dit evenwel aan te geven. Trouwens moet worden opgemerkt, dat ook 'Überbaurecht' geen juiste vertaling is. Weliswaar komt men deze laatste term in het BGB tegen (par.912-916 BGB), maar dit woord heeft op een geheel andere situatie betrekking: het kan voorkomen dat iemand per ongeluk bijv. een balkon boven de grond van zijn buurman bouwt; deze buurman heeft dan niet onder alle omstandigheden het recht afbraak te vorderen; soms moet hij de 'Überbau' dulden. Dit 'Überbaurecht' is echter – anders dan het opstalrecht – geen zakelijk recht, maar een bevoegdheid die uit het burennrecht voortvloeit. In het licht van de West-Duitse terminologie is Erbbaurecht (§ 1012 BGB; Verordnung über das Erbbaurecht vom 15.1.1919) de enige juiste vertaling. Het is trouwens op zijn minst opmerkelijk, dat deze laatste term niet wordt gegeven, als voor het recht van opstal onder het trefwoord 'recht van opstal' nog eens vertalingen worden gegeven. Als vertaalsuggesties worden op die plaats slechts 'Überbaurecht, Baurecht' genoemd! Het is op zich een lovenswaardig streven, behalve de Nederlandse ook nog de Belgische terminologie in het woordenboek te verwerken. Het verdient evenwel de voorkeur om juridische woordenboeken niet zo breed op te zetten, maar zich te beperken tot vertaalsuggesties tussen twee juridische systemen.

Ook moet worden geconstateerd, dat in het woordenboek veel aperte fouten voorkomen. Het is tot op zekere hoogte een troost, dat sommige van deze fouten er dermate uitspringen, dat niemand er ongelukken mee zal maken. Zo zal iedereen die ook maar enigszins Duits kent wel door hebben, dat de voorgestelde vertaling 'Rufmord' voor roofmoord niet klopt: Duitsers zouden wel erg raar opkijken, als hen met het woordenboek in de hand zou worden verteld, dat men in Nederland voor laster (Rufmord) levenslange gevangenisstraf kan krijgen.

Sommige andere fouten zijn iets minder duidelijk en derhalve des te gevaarlijker. Een kleine selectie:

Bankbreuk-Konkurs (Konkurs betekent faillissement, bankbreuk is in het Duits – al dan niet 'betrügerischer' – Bankrott).

Erkenning van een natuurlijk kind – Anerkennung eines *ehelichen* Kindes in plaats van *unehelichen* Kindes.

Bij de vertalingen voor *bewindvoerder* ontbreekt de *Vergleichsverwalter* (bij surséance van betaling). Schennis van de eerbaarheid wordt weergegeven met 'die Schädigung der öffentlichen Sittlichkeit' i.p.v. met 'Erregung öffentlichen Ärgernisses' (Art.239 WvSR en § 183a StGB). De laatstgenoemde Duitse delictomschrijving vindt men wel bij *ergernis wekken*, een uitdrukking, waar de Nederlandse jurist alleen bij toeval zou kijken.

Achter *erven bij plaatsvervulling* volgt in het Duits een lange omschrijving. De vakterm 'Eintrittsrecht' (de goede vertaling) ontbreekt.

Bij *faculteit der Rechtsgeleerdheid* vindt men 'die Rechtsfakultät' i.p.v. 'Juristische' of 'Rechtswissenschaftliche Fakultät'.

Bij *girale overmaking* ontbreekt de voor de hand liggende vertaling 'bargeldlose Zahlung', bij *griffier* 'Urkundsbeamter' (der Geschäftsstelle), bij *grosse* 'Ausfertigung', bij *standplaats* 'Amtssitz' (bij notarissen), bij *kerncentrale* 'Kernkraftwerk', bij *gerechtsambtenaar* 'der Justizbeamte', etc.

Nog verwarrender zijn omschrijvingen als '*schuldheling*' (onder *heling*) 'die Hehlerei (im Militär)', hetgeen suggereert, dat *schuldheling* in Duitsland een militair delict zou zijn.

Jurisprudentie is niet 'Jurisprudenz' (d.i. Rechtswissenschaft) maar '(höchstrichterliche) Entscheidungen, Rechtsprechung'. Deze fout komt overigens in de meeste woordenboeken voor.

Een *inspekteur van politie* is geen 'Polizeileutnant', maar komt overeen met de 'Kommissar', terwijl de commissaris van politie ongeveer op dezelfde ranghoogte staat als de 'Polizeirat', en niet, zoals aangegeven, met de 'Polizeikommissar'.

Sommige van Langendorfs verklaringen zouden de niet helemaal door de wol geverfde, naar variatiemogelijkheden zoekende (juridische) vertaler tot rare combinaties kunnen verleiden: *kapen* – *kapern*, *mausen*, *slibitzen*. (Bijv. 'die Südmolukker haben einen Zug gemaust'). De vaak gebruikte term 'enführen' ontbreekt hier. Soortgelijke onvrijwillige grappen kunnen bijv. ook ontstaan, als men *gemoedsbezwaaar* inderdaad zou vertalen met 'Gewissensbisse', of *zich metterwoon vestigen* met 'sich häuslich niederlassen', zoals het woordenboek aangeeft. 'Gewissensbisse' zijn 'gewetenswroegingen' en 'sich (häuslich) niederlassen' betekent 'zich (op zijn gemak) installeren'.

Bij *terrorismisme* vindt men, weliswaar naast de juiste vertaling 'Terrorismus' ook 'Schreckensherrschaft' (schrikbewind), bij *verzoeker* staat als eerste vertaling 'Bittsteller', bij verzoekster 'Bittstellerin', een uitdrukking, waarbij de Duitser eerder een 'bedelaar' voor ogen heeft dan een 'Antragsteller'.

Dwangverpleging wordt weergegeven met 'Zwangverpflegung' (d.i. onder dwang kunstmatige voeding toedienen) i.p.v. 'Einweisung in eine Heil und Pflegeanstalt'. Bij *zich op iemand verhalen* staat 'sich bei jemandem erholen', hetgeen in eerste instantie betekent 'bij iemand op verhaal komen'.

Tenslotte:

fiduciaire eigendomsoverdracht: 'Übertragung des Sicherheitseigentums'. Een zeer verwarrende vertaling. In de eerste plaats pleegt men in Duitsland in de regel niet over 'Übertragung', maar over 'Übereignung' te spreken, maar dit is nog niet de ergste fout in deze vertaling: 'Übereignung des Sicherheitseigentums' is overdracht van de fiduciaire eigendom: iemand heeft een zaak in fiduciaire eigendom en gaat vervolgens deze zaak overdragen. Dit is een heel ander geval dan de met de term 'fiduciaire eigendomsoverdracht' bedoelde overdracht van een zaak met titel zekerheid! Dit laatste heet in Duitsland Sicherungsübereignung. De door Langendorf voorgestelde vertaling zou een discussie tussen een Nederlands en Duits jurist behoorlijk kunnen compliceren. Opmerkelijk is trouwens, dat de goede vertaling voor fiduciaire eigendomsoverdracht wel in het woordenboek kan worden gevonden, namelijk onder het trefwoord 'eigendomsoverdracht tot zekerheid'!

Deze reeks van fouten, omissies en verwarringwekkende vertaalsuggesties zou nog over enkele pagina's gecontinueerd kunnen worden. De gebruiker van dit woordenboek moet beseffen (en dat

geldt en voor de jurist en voor de niet juridisch geschoolde vertaler), dat dit woordenboek niet de lang verwachte oplossing voor juridische vertaalproblemen biedt.

Het woordenboek kan, mits voorzichtig en met de nodige reserves gebruikt, goede hulp bieden. Men hoede zich echter ervoor, het als 'autoriteit' te beschouwen.

Mr.drs.M.Tragter-Schubert
Mr.G.R.de Groot

Mr.R.Overeem/Ontoelaatbare Reclame. Studiepockets privaatrecht nr.16, Tjeenk Willink Zwolle, 1977.

In 1952 heeft de vereniging 'Handelsrecht' een prijsvraag uitgeschreven, waarbij gevraagd werd: een rechtsvergelijkend en kritisch onderzoek van de maatstaven, welke in wetgeving en rechtspraak de grens bepalen tussen toelaatbare en ontoelaatbare reclame in het bedrijfsleven. Wie de daarop gepubliceerde bekroonde antwoorden van mr.C.Berkhouwer en ondergetekende vergelijkt met de studiepocket die thans een kwart eeuw later bij dezelfde uitgever het licht zag, ziet welke rechts-, ja vooral wetsontwikkeling sindsdien heeft plaats gevonden.

Ook toen werd ontoelaatbare reclame al gerubriceerd in misleidende, denigrerende en aanhaken-de reclame, maar afgezien van het weinig praktische betekenis hebbende art.328bis Sr. werd de zoveel belangrijker civielrechtelijke bescherming vrijwel uitsluitend door de 1919-interpretatie van 1401 BW bestreken. De Koninklijke Besluiten, berustend op de Warenwet zijn van meer recente datum. Colportagewet, Prijzenwet en Uitverkopenwet, die stuk voor stuk bepaalde vormen van misleidende reclame trachten te weren, bestonden nog niet. Reclameraad, etherreclame, Ster en Code Commissie waren een kwart eeuw geleden onbekend. Het is de verdienste van de studiepocket van mr.Overeem deze ontwikkeling op overzichtelijke wijze in kaart te hebben gebracht. De in zijn voorwoord uitgesproken hoop 'dat zowel praktjuristen, studenten als wetenschappers' – 'whoever that may be' – 'van het verzamelde materiaal profijt kunnen trekken' zal zeker in vervulling gaan. Het vele, ook buitenlandse materiaal is door de schrijver even bekwaam als beknopt gerangschikt. De met fotografische afbeeldingen verluchte pocket beantwoordt alleszins aan zijn doel, is in een puntige, aan het gesproken woord verwante stijl geschreven.

Een studiepocket als de onderhavige heeft beperkte juridisch-wetenschappelijke pretentie, maar bevat overwegend verwijzingen naar literatuur en rechtspraak, vormt aldus een handige wegwijzer voor wie méér wil weten. Dat aan het slot slechts een beperkte literatuurlijst staat afgedrukt, betekent daarom een bezwaar. Te meer, daar in de tekst zelf een enkele maal met alleen het noemen van de achternaam van een auteur, gevolgd door het nummer van een bladzijde in een niet nader genoemde publicatie wordt volstaan. Dat lijkt wat karig.

Begrijpelijk is voorts, dat wie als mr.Overeem zijn rechtsvergelijking tot 'rechtsvergelijkende notities' beperkt, aan uiterlijke oppervlakkigheid niet kan ontkomen. Toetst hij daarenboven verschil van inzicht tussen hem en anderen zonder er zich rekenschap van te geven, dat beiden over een verschillend tijdvak van rechtsontwikkeling schrijven, dan kunnen onnauwkeurige gevolgtrekkingen ontstaan als op p.20 bij zijn beschrijving van schuldige en onschuldige overdrijving bij reclame in de Bondsrepubliek.

Afgezien van dergelijke schoonheidsfoutjes heb ik één fundamenteel bezwaar. Er ontbreekt in het boek van mr.Overeem een algemene inleiding, waarin op de begrippen 'ontoelaatbaar' en 'reclame' dieper wordt ingegaan. Een afgrenzing ontbreekt tussen de begrippen 'ontoelaatbaar' en 'oneerlijk', waarvan het laatste opzet lijkt te impliceren. En waar houdt de reclame op en waar begint het aanbod? Wanneer en tegenover wie is de reclame ontoelaatbaar, wanneer en tegenover wie het aanbod? Wat is het verschil in rechtsgevolgen? Kan het begrip reclame tegenwoordig nog tot de commerciële sfeer beperkt worden, nu de ideële (bijv. politieke) propaganda zich meer en